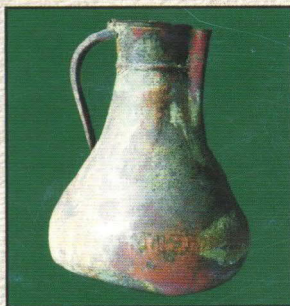
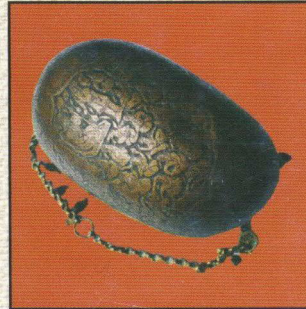
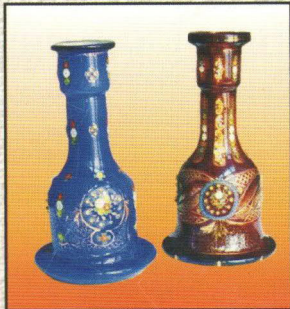

MİLLİ AZƏRBAYCAN TARİXİ MUZEYİ

-2008-

<i>Elnurə Kazımzadə</i> . Kiş tarixi-memarlıq qoruq-muzeyi	337
<i>Məhfuzə Zeynalova</i> . Bakı hərbi məktəbinin müdavimi - - özbək xalqının qəhrəmanı general Sabir Rəhimov	344
ARXELOGİYA, ETNOQRAFİYA, NUMİZMATİKA	352
<i>Əli Rəcəbli</i> . Nizami Gəncəvinin "Xəmsə"si və onun məməduhları sikkələr güzgüsündə (birinci məqalə)	352
<i>Fariz Xəlilli</i> . Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyi arxeoloji materiallarının təsnifatı (III məqalə - saxsı məmulatı)	362
<i>Gülzadə Abdulova</i> . Azərbaycan zərgərlik sənətinə dair (Etnoqrafiya fondunun materialları əsasında)	379
<i>Əsəd Əliyev</i> . XIX-XX əsrin əvvəllərində azərbaycanlıların bayram, mərasim yeməkləri, içkiləri və məişət qabları haqqında (Gürcüstan azərbaycanlılarının etnoqrafik materialları əsasında)	389
<i>Ceyhun Eminli</i> . Saxsı məmulatı Azərbaycanın ellinizm dövrü tarixini öyrənmək üçün bir mənbə kimi	397
<i>Aygün Məmmədova</i> . VIII-IX əsrlərdə Azərbaycanda pul zərbənin səciyyəvi xüsusiyyətləri	411
<i>Səadət Məmmədova</i> . Azərbaycanın ənənəvi ayaq geyimləri (Etnoqrafiya fondunun materialları əsasında)	423
<i>Mehriban Seyidzadə</i> . Xınayaxdı mərasimi barədə (Etnoqrafiya fondunun materialları əsasında)	427
RƏYLƏR, TƏNQİD VƏ BİBLİOQRAFİYA	431
<i>Nailə Vəlixanlı</i> . Azərbaycan tarixşünaslığında bəzi ərəb mənbələrinin öyrənilməsinə dair	431
<i>Fərhad Cabbarov</i> . Tağiyevşünaslığa töhfə, yoxsa təhqir?	437
MƏLUMAT	442
Hacı Zeynalbədın Tağiyevin xatirə muzeyinin yaradılmasına dair	442
"Qafqaz İslam Ordusu və Bakının azad edilməsi" sərgisi	449

Gülzadə Abdulova

**Azərbaycan zərgərlik sənətində istifadə
olunan əmək alətləri**

(Etnoqrafiya fondunun materialları əsasında)

Ənənəvi metalışləmə sənətinin mühüm bir sahəsi də zərgərlikdir. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan özünün təbii sərvətləri və faydalı qazıntıları ilə hələ qədim zamanlardan zəngin bir ölkə kimi şöhrətlənmişdir. Belə zəngin sərvətlərdən biri də metal olmuş və Azərbaycan ərazisində aparılan arxeoloji qazıntılar bu ölkənin qədim metallurgiya ocaqlarından biri olduğunu söyləməyə imkan vermişdir (1, 78-79; 2).

Azərbaycanın müxtəlif bölgələrində antik və orta əsr abidələrindən tapılan çoxsaylı və rəngarəng çeşidli qızıl və gümüş məmulatları – sırğa, üzük, kəmər, ümumiyyətlə, əksər qadın bəzəkləri (3) burada zərgərlik sənətinin texniki cəhətcə geniş inkişaf etdiyindən soraq verir.

Azərbaycanda, geniş intişar tapmış zərgərlik sənəti əsasən – qızıl və gümüşdən zinət məmulatları istehsalı istiqamətində ixtisaslaşmışdı. Bu istiqamətlərin formalaşmasında da yerli xammal mühüm rol oynamışdır. Hələ VII əsrdə yaşamış Alban tarixçisi M.Kalankatuklu Qafqaz Albaniyasının təbii zənginliklərini və faydalı qazıntılarını qısaca olaraq təsvir edərkən, burada müxtəlif növ metalların istehsalından da bəhs etmişdir: “Bu gözəl ölkədən axan Kür çayında xeyli miqdarda müxtəlif balıqlar vardır... Dağlarda qızıl, gümüş, mis və sarı boyaq istehsal olunur” (4, 5-6).

X əsr coğrafiyaşünası Əbu-Duləf Azərbaycan dağlarında qızıl, gümüş, qurğuşun və b. metal mədənlərinin olduğunu qeyd etmiş, hətta burada “kumis”, “suxriki”, “saxandı” adlanan üç növ qızıl istehsal olunduğunu, onların keyfiyyət fərqlərini göstərmişdir (5, 77).

Ərəb coğrafiyaşünas səyyahı İbn Havqəl Azərbaycan hökmdarlarının qızıl və gümüşdən düzəldilmiş qablardan istifadə etdikləri haqda məlumat verir (6,113).

Məlumdur ki, şəhərlər sənətkarlığın inkişafında mühüm rol oynamışdır. Bir sıra sənətkarlıq sahələrindən fərqli olaraq zərgərlik sənəti, şəhər

sənətkarlığı sahəsinə aid idi. Bu səbəbdən Azərbaycanda zərgərlik sənəti məhz Bakı, Şuşa, Şəki, Gəncə, Səlyan kimi şəhərlərdə yüksək inkişaf səviyyəsinə çatmışdı.

Məlum olduğu kimi, hər hansı bir sənət sahəsi ilə məşğul olan sənətkar-usta müxtəlif əmək alətlərindən və dükandan istifadə edirdi. Zərgərlik sənəti sahəsində istifadə edilən əmək alətləri rəngarəng çeşidli olmaqla müxtəlif texnoloji proseslərdə istifadə edilirdi. Zərgər dükanlarında bir qayda olaraq, həm istehsal-texniki proseslər, həm də satışı hazır məmulatların reallaşması əməliyyatı yerinə yetirildiyindən, onlar şəhərin müştəri cəlbə gur olan mərkəzi hissələrində yerləşirdi. Belə bir cəhət Azərbaycanın orta əsrlər dövrü sənətkarlığı üçün də xas olmuşdur. M.X.Heydərrov orta əsr tarixi mənbələrinə istinad edərək yazır ki, əgər istehsal prosesi xüsusi təyinatlı böyük binaların olmasını tələb etməzdisə, onda istehsal və hazır məhsulun satışı bazarlarda yerləşən dükan-əmalatxanalarda həyata keçirilirdi. Bu hal xüsusilə papaqçı, dərziləri və zərgər sənətinə aid idi (7, 58).

Azərbaycan zərgərlik sənəti əsasən üç istiqamətdə- qəlibkarlıq (çaxma-qəlib), şəbəkəçilik (torlamaçılıq) və cəvahirçilik (ləl-cəvahirat) sahəsində inkişaf etmişdi. Etnoqrafik materiallardan anlaşıldığı kimi, Azərbaycanda bədii metalın işlənməsi üzrə sənətkarlar arasında ixtisaslaşma getmişdir. Belə ki, zərgərlər arasında bir qrup ustalar ancaq qızıl zinət şeylərinin istehsalı ilə məşğul olmuş, cəvahirçilik və gümüşbəndlik isə digər millətlərdən olan ustaların əlində cəmlənmişdi. Bu cəhət bütün zərgərlik mərkəzlərində müşahidə olunmaqla hər bir bölgədə məhəlli xüsusiyyət kəsb etmişdir. Məsələn, Qarabağ bölgəsində yerli zərgərlər əsasən qəlibkarlıq üsulu ilə qızıl məmulatı istehsalı, ermənilər isə gümüşbəndliklə məşğul olurdu. Bu cəhət əsas zərgərlik mərkəzlərindən olan Bakıda azərbaycanlı və ləzgi sənətkarlar arasında müşahidə olunurdu. Belə ki, azərbaycanlı zərgərlər əsasən cəvahirçilik və şəbəkəçiliklə, ləzgilər isə gümüşbəndliklə məşğul olurdu.

Masa üzərində işləyən cəvahirçilərdən fərqli olaraq qəlibkarlıq (çaxma) üsulu ilə işləyən zərgərlər bütün istehsal prosesini döşəmə üzərində həyata keçirirdilər. Maraqlıdır ki, bu üç sahənin hər biri nəinki istehsal etdikləri məhsula görə, həmçinin əmək alətləri, istehsal texnologiyasına görə də bir birindən köklü surətdə fərqlənir, biri-digərinin işini görə bilmirdi.

Zərgər dükanını xüsusi sarı gildən hazırlanmış kürəsiz və dəri körüksüz təsəvvür etmək mümkün deyildi. Körük bütöv soyulmuş və aşılınmış keçi, bəzi hallarda qoyun dərisindən düzəldilirdi. Dərinin boyun hissəsi kü-

rənin aşağı hissəsində yerləşən saxsı lüləyə birləşdirilirdi. Dərinin arxa hissəsinə ağız-ağıza taxta parçaları bəndlənir və həmin taxtaların üzərində barmaq keçirmək üçün xüsusi yer düzəldilirdi. Barmaqların hərəkəti ilə körüyün ağzı (buna “ağızlıq” deyilirdi) açılıb yumulur, bu minvalla dəriyə dolan hava saxsı lülə vasitəsilə kürəyə ötürülür və burada yanma prosesini sürətləndirirdi. Adətən yaxşı yoğrulub hazırlanan kürə və ehtiyatla işlədilərən körük 12-15 il ustanı təmin edirdi. Təəssüf ki, Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyinin Etnoqrafiya fondunda bu eksponatlar mövcud deyildir, onların tapılıb fonda daxil edilməsi etnoqrafik araşdırmalar üçün faydalı olardı. Fondada yalnız körüyün bir hissəsi olan boru mühafizə edilir. Borunun biri misdən (8)(şək.1), digəri isə dəmirdən(9) (şək.2) hazırlanmışdır. Boru və ya boriyə get-gedə daralaraq ucu əyilmişdir. Belə forma sayəsində borudan alovun sürətli axını təmin edilirdi.

Əridilmiş metal (qızıl, gümüş, qurğuşun və s.) kütləsi rəcə adlanan alətin içərisinə tökülürdü. Alət dəmirdəndir. İçərisi novça formalıdır. Eyni materialdan dəstəyi vardır (10; 11) (şək.3).

Etnoqrafiya fondunda çaxma üsulu ilə zinət istehsal etmək üçün istifadə edilən “vals” (qızılyayan) adlı xüsusi dəzgah da mühafizə olunur (12) (şək.4). Dəzgah taxta üzərinə bərkidilmişdir. Zərgər dükənində xüsusi mizinin üstünə yerləşdirilən bu dəzgahın iki dəstəyi vardır. Üst hissədə dəzgahın ağzını açıb- bağlamaq üçün burağacı vardır. Qızıl kürədə əridilib qəlibə tökülür, sonra metal valisin ağzına qoyulur, burağaqla bərkidildikdən sonra dəstək irəli- geri fırladılaraq hərəkətə gətirilirdi. Nəzərdə tutulmuş qəlibin eninə müvafiq ölçü əldə edilənə qədər əməliyyat davam etdirilirdi. (5 dəfədən bir qızıl yenidən qızdırılırdı). Bu dəzgah sayəsində 20 qr qızılı 1 m 20 sm uzunluqda uzatmaq mümkün idi. Sonra onu istehsal ediləcək zinət məmulatının təyinatına uyğun olaraq müvafiq şəkildə doğrayırdılar. Beləliklə, lazımi ölçüdə doğranmış (ülgülənmiş) təbəqə əldə edilirdi. Bu dəzgah usta əməyini xeyli asanlaşdıraraq, əmək məhsuldarlığının artmasına imkan yaradırdı.

Əl mənğənəsi zərgər emalatxanasında işlədilən gərəkli alətlərdən biridir. Bu alət vasitəsilə burma, yonma, kəsmə əməliyyatları yerinə yetirilirdi. Mənğənənin uzunluğu 15 sm, ağzının tutacaq hissəsi 3,5 sm-dir. Sıxıb bərkitmək üçün sıxaca malikdir (13) (şək.5).

İstehsal prosesinin tələbindən asılı olaraq usta zərgər kötük və zindana tet-tez müraciət edirdi. Zərgər kötüyü dəmir ağacından hazırlanmışdır (14) (şək.6), hündürlüyü 12sm, diametri 5sm-dir. Kəsmə əməliyyatı aparılması

kötüyün üzərində izlər buraxmışdır.

Tədqiqatlar göstərir ki, XIX-XX əsr Azərbaycan zərgərliyində qəlibkarlıq geniş yayılmış bəzək üsullarından biri olub, qabarıq naxışlı, ornamental formalı məmulatların hazırlanmasında başlıca yer tutmuşdur (15,340). Qəlibkarlıq zinətləri bəzən kiçik çiçəklərə, qönçələrə və onların şaxəciklərini xatırladan çox rəvan və qəşəng görünən bütöv heykəlciklərə bənzəyir. Burada naxış ünsürləri özünəməxsus incə qabarıqlığa və əlvan şuxluğa malikdir (16, 8).

Zərgərlik sənətində qəlibkarlıq üsulunun meydana gəlməsi, texnoloji baxımdan mütərəqqi hal olmaqla, bu sənətdə sanki inqilab yaratmışdır. R.Əfəndiyevin fikrincə, əmək məhsuldarlığının artmasına imkan verən bu üsulun tətbiqi nəticəsində zərgər böyük diqqət və məharət tələb edən mürəkkəb əməliyyatları nisbətən qısa vaxt ərzində yerinə yetirməklə yüksək keyfiyyətli məhsul istehsal edirdi (17, 32).

Məhz bu xüsusiyyət qəlibkarlıq məhsulları istehsalının geniş səviyyə almasına zəmin yaratmışdı. Digər tərəfdən bu üsulla zinət istehsalının şəbəkəçilik məmulatlarına nisbətən ucuz başa gəlməsi də zərgərlik sənətinin qəlibkarlıq sahəsinin geniş yayılmasını şərtləndirən amillərdən biri olmuşdur. Etnoqraf H.A.Quliyev qəlibkarlıq üsulunun üstün cəhətlərindən bəhs edərək yazırdı ki: “Basma üsulu ilə bəzək şeyi hazırlamaq zərgərliyin başqa növlərinə nisbətən tez başa gəlirdi və nisbətən çox məmulat hazırlamaq olurdu”. (18, 103).

Milli zərgərlik sənətində qəlibkarlıq (çaxma) məmulat istehsalı üstün yer tutduğundan, yerli qəlib ustaları müxtəlif naxış və bəzək dekoruna malik qəlib hazırlamaqda böyük səriştəyə malik idilər. Etnoqrafiya fondunda mühafizə olunan 205 saxlama vahidi qəlib Azərbaycan zərgərliyində forma etibarilə çökək və yastı qəliblərin geniş yayıldığını göstərir. Bu qəliblər sənət dili ilə silsilə avizi(19) (şək.7), döş ayparası (20) (şək.8), qol sərməhtəri (21) (şək.9), arpa hil(22) (şək.10) və s. adlanır. Çaxma qəlib hazırlamaq üçün mis, bürünc və qalaydan ibarət tərkibi birlikdə əridib sarı torpaqdan düzəldilmiş qəliblərə tökür, soyuduqdan sonra qələm və ya biz vasitəsilə ortasında müəyyən naxış dekorunun forması oyulub açılırdı. Adətən çökək qəliblərdə zinətin qabarıq üzünün bir hissəsi hazırlanır, yastı qəliblərdə isə zinət ülgüsü tam halda döyülüb çıxarılırdı. Zinət ülgüsü üzərində müvafiq naxış elementinin həkk olunması üçün usta əvvəlcə doğranmış ülgünü müvafiq qəlibdə yerləşdirir, sonra həmin ülgünün üstünə xüsusi qurğuşun çubuq qoyaraq çəkilə üstədən zərbə vurur, qurğuşun ülgünü sıxa-

raq qəlibin formasını ülgüyə həkk edirdi. Qeyd edək ki, hər 3-4 zərbədən sonra qurğuşun çubuq əzilərək yararsız hala düşürdü. Zərgər həmin hissəni kəsib kənara qoyur, qurğuşun çubuğun işlənməmiş hissəsi ilə əməliyyatı davam etdirirdi. Daha sonra zinət ülgüsü qəlibdən çıxarılır, artıq hissələri zərgər qayçısı ilə kəsilib götürülür, zinət ülgüsü polad qələmlə yenidən işlənir, onun nəqşləri daha da aydınlaşdırılırdı. Bütün bu incə əməliyyatlardan sonra zinət ülgüsünün “arayıqlanması” başlanırdı. Bu mərhələdə çaxma məmulatının artıq hissələri kəsilib götürüldükdən sonra onun kənarları narın dişli yeyə vasitəsilə hamarlanırdı.

Yastı və çökək formalı çaxma qəliblərlə yanaşı, zərgərlikdə “xişdək” adlanan basma qəlib növü də işlənirdi. Xişdək poladdan düzəldilməklə, üzərində dairəvi formada naxışsız oyuqlar yerləşdirilirdi. Bu oyuqların diametri müxtəlif ölçülü olub get-gedə kiçilirdi. Bu qəlibin vasitəsilə mirvari boyunbağı dənələri, piyalə və yaxud şarlı sırğa və s. düzəldilirdi. Bu qəlib forması da fond inventarları sırasında olmadığından onun əldə olunmasına ehtiyac vardır. Sənət dili ilə “sümbə”(23) (şək.11) adlandırılan alətlə xişdək qəlibində mirvari boyunbağı, şarlı, piyaləzəng sırğa və s. zərgərlik məmulatları istehsal olunurdu. Bu növ məmulatları hazırlamaq üçün qızıl külçə qızılyayan maşında (valsda) çəkilir, sonra ortası oyuc olan sümbə ilə doğranırdı. Bunun üçün qızıl təbəqə qurğuşun lövhənin üzərinə qoyulur, sümbə isə öz növbəsində qızılın üzərinə qoyulur və çəkiclə sümbəyə zərbə vurulur, zərbə nəticəsində sümbə qızılı dairəvi formada kəsirdi. Sonra həmin ülgülər “xişdək” adlı qəlibin əvvəlcə ən iri oyuğu üzərinə qoyulurdu. Ucu bütöv sümbə onun üzərinə qoyulub aramla döyüclənirdi. Lövhə bu minvalla böyükdən kiçiyə bütün oyuqlarda döyülür, hər oyuqda döyülmədən sonra azacıq yığılır və nəhayət yarımşar forma alırdı, sonra onlar ağıza qoyularaq lehimləndirdi.

Qəlibləmə, çeşninin dəqiqləşdirilməsi və arayışlama əməliyyatları gedişində nəzərdə tutulmuş zinət məmulatının bütün hissələri hazırlanandan sonra hazır hissələri bir-birinə bəndləmək üçün çeşnilərin üzərində qulp düzəldirdilər. Bu əməliyyat bir qayda olaraq, komplekt şəkilli zinət məmulatlarının hazırlanması zamanı həyata keçirilirdi. Bunun üçün zinət hissələrinin bəzilərini bir-birinə lehimləməmişdən əvvəl deşik açılır, lehimlədikdən sonra xüsusi biz (24) (şək.12) vasitəsilə deşik yenidən işlənirdi, bəzilərinin isə yuxarı hissəsinə qulp lehimləndirdi. Qulp üçün istifadə olunan qızıl “həddə” adlı alət vasitəsilə hazırlanırdı (25) (şək.13). Həddənin köməyi ilə qızıldan nazik tellər çəkilir və bu tellər xırda hissələrə doğranaraq lehimlə

zinət ülgüsünə bənd edilirdi. Bundan başqa öz mənşəyinə görə qəlibkarlıqdan sonra yaranmış şəbəkəçilik üsulunda həddə əsas istehsal ləvazimatıdır. Şəbəkəçilik üsulunda ilk mərhələ rəcəyə tökülmüş qızıl külçələrinin qızdırılaraq həddənin dəşiklərindən keçirilməsi hesab olunurdu. Həddənin üzərindəki dəşiklər müxtəlif diametrlə olduğundan alınan məftillərin də diametri müxtəlif olurdu. Bu qayda ilə forma və ölçüsü müxtəlif olan çoxlu miqdarda məftil əldə edilirdi. Sonra zərgər onları ölçülərinin eyniliyinə görə qruplaşdırır, yenidən qızdırır və üzərində hörmə, burma, cızma üsulu ilə müxtəlif naxış çeşniləri salırdı.

Hər hansı bir ərintinin (külçə, kütlə, çilik və s.) tərkibində xalis qızıl və gümüşün miqdarını müəyyən etmək üçün “əyar sistemi” adlanan xüsusi ölçü vahidi tətbiq edilirdi. Qiymətli metalların əyarını, bir qayda olaraq məhək daşı və məhək yağı vasitəsilə müəyyən edirdilər. Əyarı müəyyən etmək sikkə formasında olan qızıl və ya gümüş üçün lüzumsuz olsa da (çünki sikkə formasında olan metalın əyarını zərgər əvvəlcədən əzbər bilirdi), kütlə halında olan çilik qızılın əyarını mütləq müəyyən etmək lazım gəlirdi. Bunun üçün zərgərin əli altında məhək daşı və ayrı-ayrı qablarda hər bir əyara uyğun məhək yağı olurdu. Məhək daşı çaylaqlardan əldə olunurdu. Etnoqrafiya fondunda mühafizə olunan məhək daşları kiçik ölçülü, qara çaylaq daşdır (26) (şək.14). Əyarı təyin olunacaq qızıl məhək daşına sürülərək daşın üzərində ağ zolaq əmələ gətirilirdi. Sonra növbə ilə həmin zolağa köndələn vəziyyətdə əyarlardan birinin məhək yağı çəkilirdi. Əgər zolaq tündləşirdisə demək qızıl aşağı əyara malik idi. Növbəti dəfə aşağı əyara malik məhək yağı çəkilirdi. Əgər yoxlanılan qızıl yüksək əyara malik olurdusa məlum qızıl zolağı açıq rəng alırdı. Beləliklə məhək daşı üzərindəki məlum qızıl zolağı ilə məhək yağı zolağı eyni rəng alana qədər yoxlayıb qızılın əyarını təyin edirdilər.

Bundan başqa, zərgər emalatxanalarında metaldan hazırlanmış başqa alətlər də mövcud idi. Bu alətlər adətən sifarişlə yerli dəmirçilər tərəfindən hazırlanırdı. Onların içərisində kiçik ölçülü zərgər zıdanı(27) (şək.15) və çəkici (28) (şək.16), zərrədin (29) (şək.17), yeyə (30) (şək.18), zərgər tərəzisi və çəki daşları (31) (şək.19) və s. əsas yer tuturdu.

Azərbaycan zərgərliyində sal toqqa (qələmi) , şiri-xurşid, papaq qabağı , qoza düymə, qoza yaxalıq, ətəklilik, hil (arpa), yarpaq boyunbağılar və s. kimi zinət məmulatları qəlibkarlıq üsulu ilə hazırlanmışdır.

XIX əsrin sonu - XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan qadınları təsəkkürləşməyə başlayaraq, xirtəkliliklə isə boyunlarını bəzəyirdilər. Al qırmızı,

yaşıl, abı, qara, yaxud bənövşəyi rəngdə məxmər təsəqqabağına tikilən qızıl qəlibkarlıq motivləri qamətli gəlinlərin alnında kontrast dekorativ rəng imtizasında nəzərə çarpırdı (32, 11).

Etnoqrafiya fondunda mühafizə olunan zərgər alətləri zərgərlik sənətinin tədqiqində əvəzsiz mənbə rolunu oynayır. Fondada olan materialların hərtərəfli elmi araşdırılması, yeni materialların toplanaraq muzeyə daxil edilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. Пиотровский Б.Б. Археология Закавказья с древнейших времен до первого тысячелетия до н.э.// Курс лекций, Л.: 1949.
2. Исссен А.А., Деген-Ковалевский Б.Е. Из истории древней металлургии Кавказа. М-Л., 1935.
3. Асланов Г.М., Голубкина Т.И., Садыхзаде Ш.Г. Каталог золотых и серебряных предметов из археологических раскопок Азербайджана. Баку, 1966.
4. Каганкатватси М. История Агван / пер. К.Патканова, СПб., 1861
5. Əbu Düləfin ikinci risaləsi (məktubu).// Vəlixanlı N.M. IX-XII əsr ərəb coğrafiyaşünas səyyahları Azərbaycan haqqında. Bakı, 1974.
6. İbn Hövqəl "Yollar və məmləkətlər kitabı". Azərbaycan, Arran və Ərməniyyə.// Vəlixanlı N.M. IX-XII əsr ərəb coğrafiyaşünas səyyahları Azərbaycan haqqında. Bakı, Elm, 1974.
7. Гейдаров М.Х. Социально-экономические отношения и ремесленные организации в городах Азербайджана в XIII-XVIII вв. Баку, 1987.
8. EF № 4826
9. EF № 4827
10. EF № 4824
11. EF № 4825
12. EF № 4809
13. EF № 4848
14. EF № 6822
15. Гулишамбаров С. И. Кустарные изделия из железа, меди серебра. // Обзор фабрик и заводов Бакинской губернии. Тифлис: 1890
16. Əsədova S. D. XIX-XX əsrlərdə Azərbaycan zərgərlik incəsənəti. Bakı, 1978.
17. Əfəndiyev R. Azərbaycanın bədii sənətkarlığı (metal məmulatı və zərgərlik). Bakı, 1964.
18. Quliyev H. A., Tağızadə N. Metal və xalq sənətkarlığı. Bakı, 1968.
19. EF № 4851-4856
20. EF № 4857-4874
21. EF № 4875-4876
22. EF № 4879-4888

23. EF № 9081
24. EF № 9076
25. EF № 4831
26. EF № 2946
27. EF № 4808
28. EF № 6823
29. EF № 9240
30. EF № 4839
31. EF № 4844
32. Əsədova S. Göst. əsəri.

Гюльзаде Абдулова

**Инструменты, использовавшиеся в Азербайджане в ювелирном искусстве
(по материалам коллекции Этнографического фонда)**

Резюме

Статья написана на основе материалов фонда этнографии Национального Музея Истории Азербайджана НАНА. Автор дает этнографический комментарий к ряду инструментов, использовавшихся в ювелирном искусстве, освещает их роль в производственном процессе. В статье также имеются ссылки на письменные источники и научную литературу, относящиеся к ювелирному делу в Азербайджане.

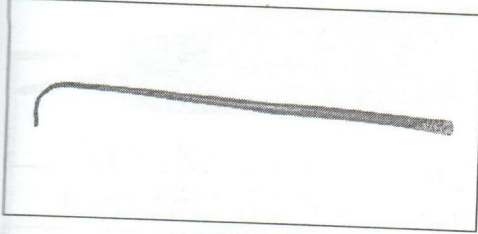
Gulzade Akhundova

**The tools which are used in the Azerbaijan jeweller's art
(on the basis of the materials of the Ethnography fund)**

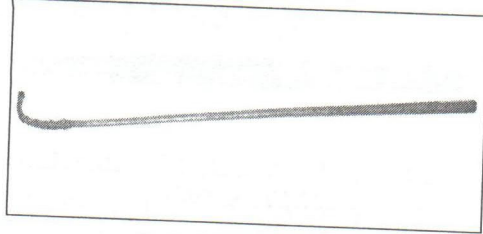
Summary

The article has been written according to the materials of "Ethnography fund" of the The National Azerbaijan History Museum of the Azerbaijan National Academy of Sciences. The author gave the explanation of the tools which are used in the jeweller's art and elucidated their roles in the production process. In the article is also appealed to the written sources and scientific literature about the jeweller's art of Azerbaijan.

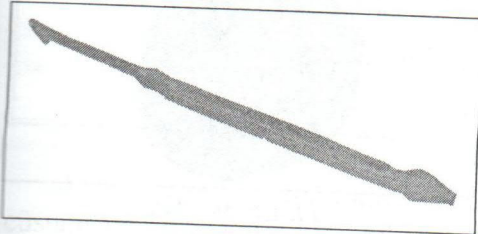
Şəkillər

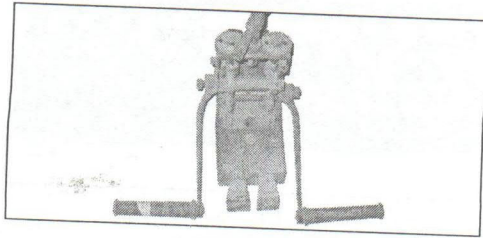
1. EF №4826

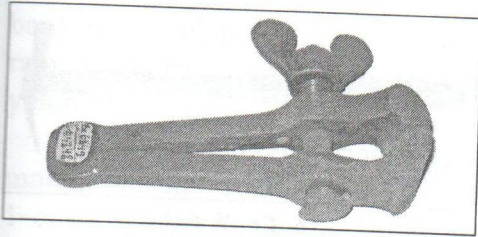
2. EF №4827

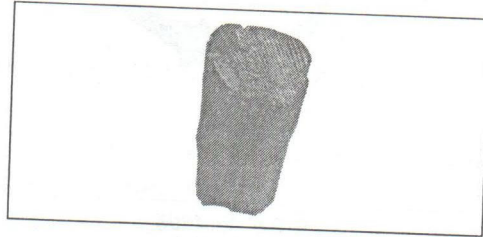
3. EF № 4825

4. EF № 4809

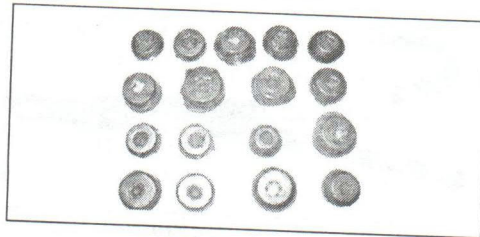
5. EF № 4848

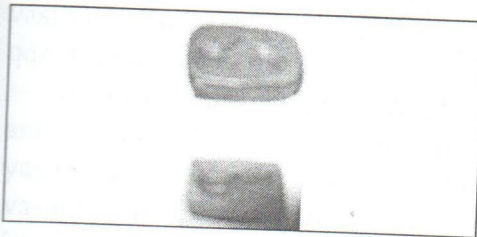
6. EF № 6822

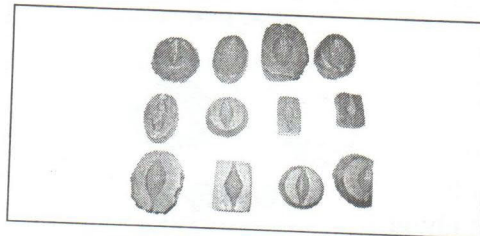
7. EF №4851-4856

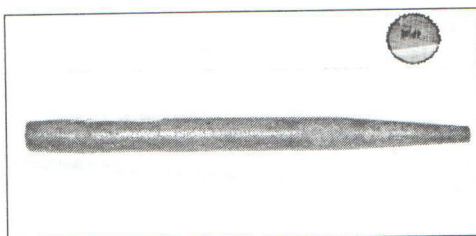
8. EF №4857-4874

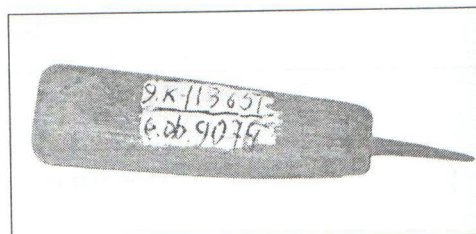
9. EF №4875-4876

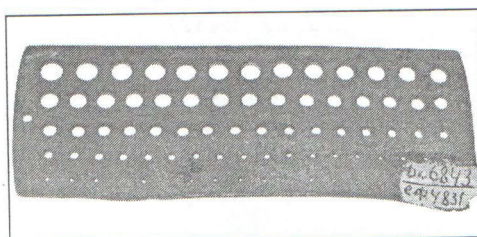
10. EF №4877-4888

11. EF № 9081

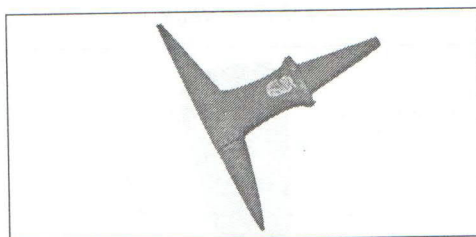
12. EF № 9076

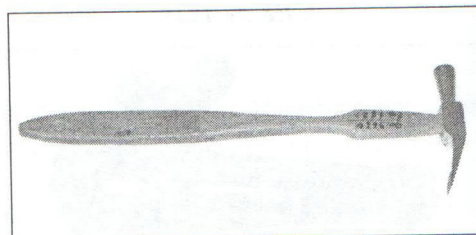
13. EF № 4831

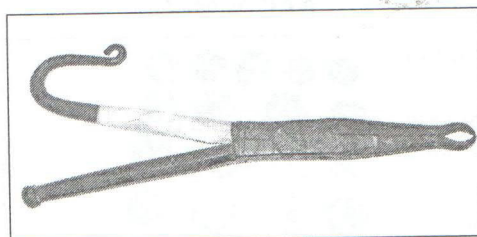
14. EF № 2946

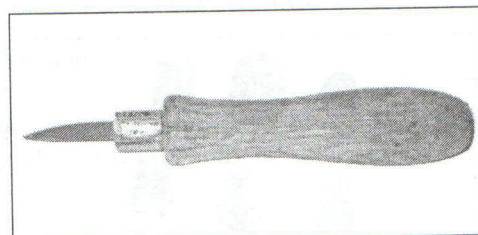
15. EF № 4808

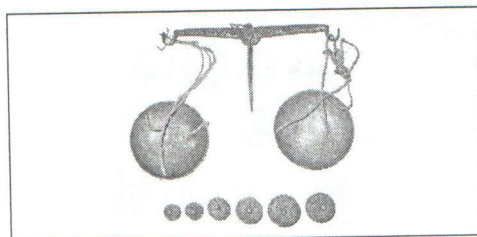
16. EF № 6823

17. EF № 9240

18. EF №. 4839

19. EF № 2573